

CSONTA István¹:

Lehet-e nagyobbat álmodni? Muzslay István² SJ lehetetlennek tűnő küldetése

Abstract. Can We Dream Bigger? The Seemingly Impossible Mission of István Muzslay SJ

Anyone who has lived abroad for years or has experienced a minority existence knows exactly how much of a struggle it is to preserve one's identity. In this struggle, Jesuit priest István Muzslay created a lasting impact through his

¹ Csonata István (1985) a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett katolikus teológia és történelem szakos tanári diplomát (2003–2007). Tanulmányait a Leuveni Katolikus Egyetemen folytatta, ahol 2007 és 2009 között egyháztörténelem szakirányú teológia mesterszakos diplomát szerzett. 2020-ban szintén Leuvenben védte meg doktori disszertációját, melyet a világi krisztushívők apostolkodásának témájában írt. 2018-tól a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán oktat egyháztörténelemmel kapcsolatos tárgyakat. Főbb kutatási területe a világiak szerepe az egyházban, apostolkodásuk a II. vatikáni zsinat előtt, valamint az 1956-os forradalmat követő emigráció. E-mail: csonata.istvan@pphf.hu.

² Muzslay István (1923, Bajót – 2007, Leuven) magyar jezsuita szerzetes pap. Pécsen a jezsuiták Pius Gimnáziumában végezte középiskolai tanulmányait, majd 1942-ben belépett a jezsuita rendbe. Később Szegedre, majd a kalocsai jezsuita gimnáziumba került mint nevelőtanár, és a gimnázium 1948-as államosításáig itt végezte feladatait. 1948/49 telén Ausztriába szökök, hogy a Magyarországon ellehetetlenült jezsuita képzését befejezhesse. Bécs, Innsbruck és Köln érintésével jut el Hollandiába a Tilburgi Egyetemre, ahol társadalom- és közgazdaságtudományi tanulmányait végezte. 1951. augusztus 22-én Maastrichtban szentelik pappá. 1955 pünkösdjén a belgiumi Leuvenbe látogat, ahol találkozik rendtársával, Varga Lászlóval, aki arra kéri, költözzön oda. Áttelepedése után az 1956-os magyar menekültek pártfogója lett, majd a Leuveni Katolikus Egyetem közgazdaságtan professzora.

work among young Hungarian students in Belgium. In recent years, the Hungarian Province of the Society of Jesus has been increasingly striving to present the lives and works of their fellow members who were forced to emigrate abroad after World War II to a wider Hungarian and international audience. Due to the historical context, many Jesuits had to spend most of their lives abroad and could not return to Hungary until the collapse of communism. For this reason, the mentioned works that present their activities are not only filling a gap in the Catholic public consciousness but are also significant for all Hungarians, as several of the emigrant Jesuits led Hungarian communities in their new homeland for decades, helping the new generation born in emigration to maintain both their faith and their Hungarian identity. In my article, first of all, I seek to answer the question of what the significance was of the work carried out by István Muzslay, the leader of a Hungarian community in Belgium over the decades. What does the entire Hungarian society owe to this selfless work? At the same time, I aim to demonstrate that without leaders like Muzslay, who were committed to both Christian and national values, the fate of Hungarian emigrants would have been incomparably more difficult in their new homeland.

Keywords: Muzslay István SJ, revolution, students, refugees, Leuven

Bevezető egy sokrétű munkásság történetéhez

Aki huzamosabb ideig élt külföldön, esetleg kisebbségi lét az osztályrésze, pontosan tudja, mekkora harc az identitás megőrzése, továbbadása. Ebben a harcban alkotott maradandót Muzslay István jezsuita szerzetes a belgiumi magyarok, főleg fiatalok és diákok között végzett munkájával. Az elmúlt években a Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya, azaz a magyar jezsuiták egyre több olyan, a II. világháborút követően külföldre kényszerült rendtársuk életét, munkásságát igyekeznek a szélesebb magyar és nemzetközi olvasóközönség elé tárni, akik életük nagyobb részét külföldön voltak kénytelenek tölteni. Ezek a jezsuiták a történelmi kontextus miatt egészen a kommunizmus összeomlásáig, a magyar provincia újraegyesítéséig nem jöhettek vissza Magyarországra, így munkásságukat sokszor csak pontszerűen ismerjük. Ezen életművek bemutatásáról megjelenő munkák nemcsak a katolikus köztudat számára hiánypótlóak,

hanem az egész magyarság számára is, hiszen többen az emigráns jezsuiták közül magyar szigeteket, közösségeket vezettek hosszú évtizedeken át új hazájukban, s nemcsak hitük, de magyarságuk megtartásában is segítették az emigrációban születő, felnövekvő új nemzedéket. Írásomban arra keresem a választ, hogy mi a jelentősége annak a munkának, amelyet egy-egy külföldi magyar közösség vezetője, jelen esetben Muzslay István végzett évtizedeken keresztül. Mi az, amit az összmagyarság köszönhet ennek az áldozatos szerepvállalásnak? Ugyanakkor bizonyítani igyekszem, hogy a Muzslay és hozzá hasonló, az evangéliumi és nemzeti értékek mellett elkötelezett vezetők nélkül a magyar emigránsoknak összemérhetetlenül nehezebb sorsa lett volna új hazájukban.

Történelmi háttér – út az emigrációig

Ha ellátogatunk a Komárom-Esztergom megyei Bajótra, a templom kertjében egy kopjafát találunk, mely a falu szülöttének, Muzslay Istvánnak állít emléket. Itt született Muzslay 1923. január 9-én és végezte általános iskoláit, majd Pécsen, a Pius Gimnáziumban érettségizett. A II. világháború közepén, 1942-ben lépett be a jezsuita rendbe, mellyel megindult a szerzetesrendek között is igen hosszúnak számító, egy évtizedet is meghaladó jezsuita képzési időszaka. Budapesten, a zugligeti Manrézában kezdte meg noviciátusát, majd a kalocsai jezsuita gimnáziumban tanított nevelőtanárként 1948 júniusáig.³ A háború befejezése után egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy felekezettől függetlenül az egyházi intézmények veszélyben vannak, és az egyre erősödő egyházellenes támadások miatt ezek különböző kényszerpályákra tolódtak. A kommunista hatalomátvétel fokozatos megszilárdulásával párhuzamosan számolták fel az egyházi intézményrendszert, melyben először birtokaiktól, majd intézményeiktől fosztották meg a Magyarországon működő egyházi intézményeket, később 1950. szeptember 7-én megjelenő, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950/34-es törvényerejű rendeletével magukat az oktatásban kiemelkedő hangsúllyal részt vevő szerzetesrendeket is feloszlatták: „A Magyar Népköztársaság területén a szerzetesrendek működési engedélye ennek a törvényerejű rendeletnek a hatálybalépésével megszűnik.”⁴ Amikor a jezsuiták római központjának a

³ MUZSLAY István (1998): *A tarisznyság*. Leuven – Budapest, Igen Egyesület. 38.

⁴ BORSODI Csaba (2000): Szerzetesrendek feloszlata, működési engedélyük megvonása 1950 nyarán, In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*. 12. 1–4. 209.

kommunista hatalomátvétel alatt/után a rend magyarországi ellehetetlenítésével kapcsolatos félelmei kezdtek beigazolódni, 1946-tól Jean Baptist Janssens generális, a rend legfelsőbb vezetője, engedélyt adott a magyar provinciának, hogy azokat a fiatal, éppen formációjuk alatt lévő rendtagokat, akiknek minden bizonnyal lehetetlen lett volna megfelelő képzést biztosítani, külföldre *küldje*.⁵ Ez lényegében azt jelentette, hogy ki kellett menekíteni őket az országból egy a vasfüggönytől nyugatra található országba. A magyar rendtartomány 417 tagjából 1950-re megközelítőleg 167 rendtag került elsősorban Nyugat-Európába és az amerikai kontinensre, de eljutottak egészen Japánig is.⁶ Ekkor olyan veszteség érte nemcsak a Magyar Rendtartományt, de az egész magyar katolikus értelmiséget, melynek megbecsüléséhez még évtizedekre lesz szükség. Ezek között a külföldre menekült jezsuiták között volt Muzslay is, akit Fertőrákosnál sikerült kijuttatni az országból Ausztriába, majd onnan Hollandiába ment, hogy befejezze tanulmányait. Tilburgban és Maastrichtban folytatta közgazdaságtani képzését, és 1951-ben ez utóbbiban szentelik pappá. Amikor befejezte közgazdaságtani tanulmányait, a holland jezsuita előljáró arra kérte, hogy vállaljon a jezsuiták jakartai főiskoláján egy állást. Muzslay ekkor, 1955 pünkösdjén érkezett Leuvenbe, hogy tanácsot kérjen rendtársától, Varga Lászlótól a további terveire vonatkozóan. Varga ekkor arra biztatta Muzslayt, hogy mivel a II. világháborút követően már megalakult egy kis magyar diákközösség a városban, inkább annak gondoskodásában vállaljon szerepet.⁷ Muzslay megjelenése kapóra jött ekkor, hiszen a magyar diákközösség korábbi vezetője, Hegyi János jezsuita atya 1953–55 között vezette a közösséget, de 1955 nyarától az akkor az NSZK-ban található pullachi jezsuita képzési központba kapott meghívást, hogy filozófiát tanítson.⁸ Ennek hatására költözött Muzslay Leuvenbe, s itt érte 1956 ősze, amikor a közösségszervezői munkája nemcsak jellegét, de intenzitását tekintve is megváltozott.

⁵ KORONKAI Zoltán (2021): Az útkeresés és reménykedés kora, In: Szokol Réka – Szőnyi Szilárd (szerk.): *Jezsuiták Magyarországon a kezdetektől napjainkig*. Budapest, Jezsuita Kiadó. 499.

⁶ KORONKAI (2021), 493.

⁷ MUZSLAY (1998), 44–45.

⁸ JUHÁSZ Gergely (2024): Muzslay atya kollégiumszervező tevékenysége, In: Csontai István (szerk.): *Körüljárt jó t cselekedvén: Muzslay István útja Bajóttól Leuvenig*. Budapest, Jezsuita Kiadó. 30–31.

Menekültek Belgiumban, kollégisták Leuvenben

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követő időszak volt talán Muzslay életének legintenzívebb és legtöbb kihívással teli időszaka. A magyar menekültek becsült száma 200.000 körül volt, melynek kilencven százaléka Ausztrián, a maradék Jugoszlávián át hagyta el az országot. Az már az elején nyilvánvalóvá vált, hogy Ausztria ekkora menekültáradattal nem tud egyedül megbirkózni, így többek között az ENSZ-en keresztül kért nemzetközi segítséget. Belgium egy 3000 fős kvótával igyekezett segítségére lenni Ausztriának és ezzel együtt a magyar menekülteknek. Később a Belgiumba érkező magyar menekültek valós száma az eredeti kvóta dupláját is meghaladva nagyságrendileg 7000 körül tetőzött.⁹ Belgiumban öt központban, lényegében korábbi kaszárnyákból átalakított menekülttáborokban fogadták a magyarokat Saive, Seilles, Spa, Tongeren és Verviers településeken.¹⁰ Mivel a táborok Tongeren kivételével Belgium franciaajkú déli részén helyezkedtek el, kézenfekvő volt, hogy a hetek-hónapok óta kilátástalan helyzetben lévő munkaképes férfiak az ország déli részén lévő szénbányákban vagy nehézipari létesítményekben vállalnak munkát. Ehhez sok esetben elegendő volt egy minimális nyelvtudás, esetleg még ezt sem igényelte. Így a bányavállalatok rekrutáló hivatalnokainak nem kellett sokat unszolni a megélhetés előteremtésére vágyó munkásokat a szerződések aláírására. A maroknyi magyar közösséget vezető Muzslay viszont, folyamatosan figyelve a nemzetközi eseményeket, a közösség tagjait kiküldte a menekülttáborokba azzal a hivatalos feladattal, hogy segítsék honfitársaikat és az adminisztrációs nehézségeket áthidalandó tolmácsoljanak a belga hivatalnokok és a menekültek között. Emellett bizalmasan azt kérte Muzslay a diákközösségtől, hogy igyekezzenek feltérképezni azokat a fiatalokat, akiknek megszakadtak tanulmányaik a menekülés miatt, vagy ezeket el sem tudták kezdeni, mivel nem érettségiztek le, de mindenképp szeretnének (tovább)tanulni.

⁹ A menekültekkel és a menekültválsággal kapcsolatos írásaimban ezt a témát részletesen tárgyalom. Lásd: CSONTA István (2023): The Hungarian Refugee Crisis of 1956, In: *ET-Studies*. 14. 1. 85–98., valamint CSONTA István (2022): Hungarian Refugee Students in Belgium after the Revolution of 1956: The Leuven Case, In: *The Exile History Review*. 1. 37–45.

¹⁰ CSONTA István (2017): Egy magyar sziget nyugaton, In: Csonta István (szerk.): *Muzslay István munkássága*. Budapest, Szent Ignác Szakkollégium. 121.

Időközben Muzslay Honoré van Waeyenberghet, a Leuveni Katolikus Egyetem rektorát arra kérte, hogy tegye lehetővé a Leuvenbe érkező menekült diákság elhelyezését és tanulmányaik elkezdését vagy folytatását az egyetemen. A rektor, aki szimpátiával tekintett a magyar menekültekre és Muzslay tevékenységére, egy épp üresen álló épületet ajánlott fel a magyar menekült diákság elhelyezésére. Az épület a Sólyom Kollégium (hollandul College De Valk), mely korábban katonakórházként működött, de a napóleoni időszakban az egyetemtől elvett ingatlant pontosan az ötvenes években vásárolta vissza az egyetem és került kiürítésre, hogy elkezdődhessenek a felújítási munkálatok, és a jogi fakultás használatba vehesse. A rektor utasításának köszönhetően el is kezdődött a felújítás, de egy teljesen másik céllal, mint eredetileg ezt tervezték: diákszobákat kellett leválasztani a nagyobb termekből, hogy ideiglenesen használható legyen a magyar menekült diákok számára.

A Sólyom Kollégium lett tehát ideiglenesen a magyar kollégium, mely nemcsak lakhatást biztosított a szociálisan leginkább rászorultak számára, hanem a magyar diákközösség központjává vált. Itt viszont fontos kiemelnünk, hogy akiknek sikerült ösztöndíjat szerezni, különösen, aki megkapta a híres Ford Alapítvány ösztöndíját, az nem lakhatott a kollégiumban, hiszen a támogatásból gond nélkül kifizethette a városban egy albérlet árát.¹¹ Aki nem lakott az intézményben, de szeretett volna a magyar közösség tagja lenni, annak is meg volt a lehetősége, hogy csatlakozzon a programokhoz. Az intézményben konyha működött, melyet fizetés ellenében azok is igénybe vehettek, akik kint laktak a városban. Ez a megkülönböztetés szükséges volt, hiszen minden magyar diáknak a Sólyom Kollégium sem tudott lakhatást biztosítani, így a városban kellett helyet keresni a többieknek. Ha az adatokat és a kollégium méreteit figyelembe vesszük, nem meglepő, hogy hely szűkében voltak a diákok, hiszen Muzslay feljegyzése szerint 1957 nyaráig százötven diákot sikerült az egyetemre beíratni. Ennek feltétele volt, hogy egy bizottság előtt Muzslay segítségével bizonyítaniuk kellett, hogy már megkezdték magyarországi tanulmányaikat, vagy azok megkezdésére alkalmasak. A következő tanévben százhatvannégy beiratkozott magyar diákja volt a Leuveni Katolikus Egyetemnek, amit ki kell egészítenünk azzal az információval, hogy további nyolcvanhárom magyar hallgató

¹¹ BANGÓ Jenő (2013): *Magyarország Nyugatról nézve – Bangó Jenő szociológussal beszélget Mezei Károly*. Budapest, Kairosz Kiadó. 58.

iratkozott be valamelyik más belga felsőoktatási intézménybe az 1956/57-es tanévben.¹² Akiket Muzslay nem tudott egyetemi tanulmányok elkezdéséhez segíteni vagy motiválni, esetleg nem akartak tanulni, azokról is igyekezett gondoskodni, ezért olyan magyar szigeteket hozott létre Belgium-szerte, ahol magyar munkások közösségben élhettek, és Muzslay folyamatos gondoskodásának jótékony hatását élvezhették. A tény, hogy minden igyekezete ellenére szép számmal voltak lemorzsolódók, reményt keltő ám végül sikertelen életutak, magától értetődik. Ma talán inkább azt tekinthetjük meglepőnek, hogy mennyire pontosan látta Muzslay a helyzetet, s mégis mekkora áldozattal látott hozzá a mindennapi feladataihoz: „A fiatalok egy része persze testileg-lelkileg lerongyolódva érkezett ide is az ötvenes évek magyar világa nyomorúságából. Ezeket az első éveket nem az egyetemen, hanem egy szanatóriumban kellett volna tölteni.”¹³ Ennek ellenére sem adta fel tervét, hogy a diákok mellett a munkásifjúságról is gondoskodjon. Belgiumban teljesen természetes volt ekkor az, hogy az egyház kiemelt figyelmet fordít a fiatal munkásokra, hiszen a két világháború között Jozef Cardijn¹⁴ flamand pap által elindított Fiala Keresztény/Katolikus Munkásmozgalom (hollandul Kristelijke/Katholieke Arbeidersjeugd, franciául *Jeunesse ouvrière chrétienne*) pontosan ezt a réteget célozta, munkás férfiakat és nőket egyaránt. Cardijn mozgalma a második világháború kitörésekor már nemzetközi hírnévnek örvendett, s nemcsak Európa északi és nyugati felében, de Kanadában és az Egyesült Államokban is jelentős támogatottsággal rendelkezett. Muzslay éppen ezért a mozgalom szülőhazájában, Belgiumban igyekezett minden lehetőséget kiaknázni, hogy a magyar fiatal munkásoknak támogatást szerezzen életük újrakezdéséhez.

¹² MUZSLAY István (2000): Magyar diákok a Leuveni Katolikus Egyetemen (1532–2000, In: *Studia Theologica Budapestinensia*. 24. 38.

¹³ MUZSLAY (1998), 49.

¹⁴ Leo Jozef Cardijn (Scharbeek, 1882 – Leuven, 1967) katolikus egyházmegyes pap, püspök, 1965-től bíboros. Kétkezi munkáscsaládból származott. Édesanyja mély hite nagy hatással volt rá és három testvérére. 1901-ben belépett Mechelen papi szemináriumába, ahol 1906-ban pappá szentelték. A Leuveni Katolikus Egyetemen tanult politika és szociáltudományokat, s ezt a tudását akarta gyakorlatba ültetni, amikor Fiala Keresztény Munkásmozgalom néven alapított szervezetet. Életét a mozgalom vezetésének szentelte, mely a hatvanas évekre már Amerikába is eljutott. Munkásságát a II. vatikáni zsinatra történő meghívása koronázta meg, ahol az előkészítő időszakban (1959–62) a világiak apostolkodásával foglalkozó dokumentum összeállításában és megvitatásában vehetett részt.

Az egyetemi hallgatók és fiatal munkások mellett nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a menekültek között szép számmal voltak olyan fiatalok, akik magyarországi elmenekülésük időpontjában még nem voltak nagykorúak, így nem is fejezték be középiskolai tanulmányaikat. Érettségi hiányában pedig természetesen nem volt lehetőségük, hogy elkezdjék egyetemi tanulmányaikat. Muzslay ennek orvoslására Namurben megszervezte a magyar diákok számára a középiskolai tanulás lehetőségét. Bár természetesen nem volt lehetősége, hogy olyan jellegű magyar oktatást hozzon létre, amilyen több településen megszervezett magyar oktatás volt Németországban már 1948-tól,¹⁵ majd a bajorországi Kastl in der Oberpfalz-ban 1958-ban létrehozott híres burgkastli gimnázium.¹⁶ Muzslay mindenekelőtt egy kis magyar kollégiumot hozott létre, ahová összegyűjtötte a középiskolás korú fiatalokat. Lakatos József, a közösség igazgatója beíratta a diákokat a céljaiknak és képességeiknek megfelelő francia nyelvű középiskolákba, ahová minden nyelvtudás nélkül érkeztek. A namuri magyar kollégium egykori diákja volt Hevesi László is, aki később a kémia tudományok professzora lett a Namuri Egyetemen. Visszaemlékezése szerint Muzslay igazi családfőként teremtette meg a hátterét annak, hogy a diákok tanulhassanak. Célja nem egyszerűen annyi volt, hogy gimnáziumi vagy szakiskolai oktatásban részesítse diákjait. Számára ez szükséges előfeltétel volt ahhoz, hogy egy jobb élet feltételeit biztosítsa azoknak, akik hajlandóak voltak minden akadályt leküzdve mesterséget tanulni vagy érettségit szerezni. Hevesi és a hozzá hasonlók számára, akik a gimnáziumba jártak, mindez csak előfeltétel volt ahhoz, hogy a Leuveni Katolikus Egyetemre beiratkozhasanak, melyhez természetesen Muzslay asszisztált, ahogy az összes többi Leuvenbe érkező egyetemista korú magyar fiatalnak is.¹⁷

Ahogy az 1956 ősztől Leuvenbe érkező fiatalok első hulláma a hatvanas évek elejére megszerezte diplomáját és dolgozni kezdett – sokan továbbmentek egy másik nyugati országba, esetleg az Egyesült Államokba –, nyilvánvalóvá vált, hogy egy Súlyom Kollégium méretű intézményre már nem lesz szüksége a leuveni magyar diákságnak. Ezzel egyidőben az egyetem viszont szeretne volna visszakapni ezt a magyar menekültek számára nagylelkűen rendelkezésre bocsátott ingatlant, hogy a jogi fakultás végre

¹⁵ A témában lásd: KONCZ Lajos (2008): *Az írás megmarad: A németországi magyar gimnáziumok története 1945–1956*. Hn. BookSurge Publishing.

¹⁶ MUNKÁCSI Katalin Fruzsina (2018): *Egy történet sok ezer közül – 1958–2006*. Burg Kastli Alumni.

¹⁷ HEVESI László (2017): Önzetlenül segített, In: *Muzslay István munkássága*. 149–150.

használatba vehesse. Egy kisebb ingatlanra viszont szüksége volt a leuveni magyar diákközösségnek, hiszen ahogy a forradalom előtti időkben is, a nagyságrendileg húsz-harminc főből álló közösség a hatvanas évekre is állandósult. Ennek az igénynek eleget téve Muzslay megvásárolta a magyar egyetemi kollégium céljaira azt a belvárosi ingatlant, amelyet 1956 ősze előtt a magyar hallgatók béreltek. Mivel a már korábban alapított Segély a Magyar Ifjúságnak nevű szervezet volt az, mely az adományokat gyűjtötte és kezelte, a Blijde-Inkomststraat 18. szám alatt megvásárolt ingatlan is a szervezet tulajdona lett.¹⁸ A kollégiumban lakó és az egyetemen tanuló hallgatók létszáma azonban a hatvanas évek közepére tovább csökkent, ezért Muzslay azt tervezte, hogy fiatal magyar egyetemistákat hív meg tanulni a Leuveni Katolikus Egyetemre, melyhez a kollégium által ő lakhatást biztosított volna.¹⁹ A terv igen nemes volt és őszinte, hiszen egy olyan szerzetes pap szeretett volna a magyar felsőoktatásban részt vevő diákok közül külföldi tanulmányok végzéséhez segíteni magyar fiatalokat, aki maga is igen szegény családból származott, s külső segítség nélkül Muzslaynak sem lett volna lehetősége eljutni az egyetemi professzori kinevezésig. A terv megvalósítása viszont komoly akadályba ütközött, hiszen a kiszemelt hallgatókat nem egy baráti ország egyetemére kellett a Magyar Népköztársaságnak útlevéllal elengedni, hanem a vasfüggönyön túlra. Továbbá az egyetemet, ahová a hallgatók érkeztek volna, Leuveni Katolikus Egyetemnek hívták, valamint a lakhatást biztosító intézmény, vagyis a magyar kollégium a Home Card. Mindszenty nevet viselte akkor, amikor Mindszenty még az Egyesült Államok budapesti nagykövetségén tartózkodott. Végül pedig a kollégium vezetője egy jezsuita szerzetes volt, aki ezáltal a mindenkori szocialista Magyarország első számú ellenségeinek sorába tartozott. Az akadályok komolyságával Muzslay tisztában volt, de ennek ellenére nem szegte kedvét, hogy komoly energiákat fordítson a lehetetlennek tűnő vállalkozás megvalósítására. S bár tudta, hogy a magyar állambiztonság igyekszik információt szerezni tevékenységéről, azt nem sejthette, hogy ekkor, az 1960-as évek közepén lesz tevékenysége igazán érdekes és veszélyes az állambiztonság megítélése szerint a Magyar Népköztársaságra. Ezért a következő részben Muzslay megfigyelésének különböző aspektusait mutatom be röviden.

¹⁸ JUHÁSZ (2024), 40–41.

¹⁹ MUZSLAY (1998), 45.

Muzslay István megfigyelése²⁰

Ahogy azt egyik életútinterjúban²¹ megfogalmazta, tisztában volt vele, hogy a szocialista Magyarországon az államhatalom biztosan érdeklődik munkája, kapcsolatai iránt. Hogy megfigyelésének konkrét okával tisztában volt-e, azt nem valószínű, hogy valaha megtudjuk, viszont tény, hogy kapcsolataiban különösen az ötvenhatos eseményeket közvetlenül követő időszakban elővigyázatos volt. Egy 1959. április 22-re datált feljegyzés is alátámasztja Muzslay óvatosságát, ugyanis a dokumentum írója szerint „Politikai felfogására jellemző, hogy nem hajlandó semmiféle kapcsolatba kerülni olyan magyarokkal, akik utlevéllel (sic) mennek Belgiumba, még akkor sem, ha azok régi ismerősei. Szerinte mindenki gyanus (sic), aki utlevelet kaphat. Ha ő ilyenekkel találkozna, akkor ő is gyanússá válhatna a disszidensek között, [...]”²² De bármennyire meglepő, az állambiztonság számára nem elsősorban a Belgiumban végzett magyarmentő tevékenysége miatt vált érdekessé. Ezt az is mutatja, hogy az 1956-os eseményeket követő időszaktól 1964-ig arányát tekintve kevesebb jelentést találunk Muzslayról. A megfigyelés dandárja lényegében 1964 és 1969 közé esik. Ez utóbbi információ tudatában még a kívülálló számára is felvetődik a kérdés, hogy miért nem volt fontos a megfigyelés 1964-ig, és miért éppen ekkortól lett olyan fontos megfigyelni egy Belgiumban élő jezsuita emigráns papot és egyetemi professzort. Mint a levéltári anyagokból kiderül, Muzslay rendszerszintű megfigyelésére a hatvanas években egyre gyakoribb, a magyar diákok Leuvenbe utaztatására és egyetemi tanítatásuk szándékával az államhatalom irányába történő puhatolózása adott apropót. Mivel kapcsolatait, postáját teljes megfigyelés alatt tartották már 1964 nyaratól, a rendszernek nem volt nehéz értesülnie arról, hogy éppen kinek próbál segíteni abban, hogy kijuttassa

²⁰ A megfigyeléssel kapcsolatban előre kell bocsátanunk, hogy az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (továbbiakban ÁBTL) fennmaradt, Muzslayhoz kapcsolódó anyag kutatási eredményei Muzslay munkásságának bemutatásával foglalkozó munkákban a 2024-ben kiadott tanulmánykötet megjelenéséig nem volt ismert. Jelen tanulmány szerzője a *Körüljárt jó t cselekedvén* c. tanulmánykötetben megjelent írásában részletesen tárgyalja Muzslay életének ezt a vetületét. Ezzel kapcsolatban szeretném megköszönni a Jézus Társaság Magyarországi Rendtartományának bizalmát, hogy az ÁBTL-ban őrzött dokumentumokat rendelkezésemre bocsátotta. A Muzslayhoz kapcsolódó anyag 3.2.5.-O-8-110/1, 2 és 3 jelzet alatt található.

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=eM5eB8WKf-4>.

²² ÁBTL, 3.2.5.-O-8-110/1/21.

Leuvenbe.²³ Végül 1965. december 7-én megindul az intézmény megfigyelése, amikor „Curia” fedőnéven objektumdossziét nyit az államhatalom Muzslay teljes tevékenységének és kapcsolatrendszerének feltérképezésére.²⁴ A dosszié megnyitásának közvetlen okaként egy Kerényi Imrének írt 1964. szeptember 14-i levelet is tekinthetünk, melyben Muzslay konkrétan azt kéri, hogy kösse össze őt olyan felelős beosztású vezetővel, aki a Magyar Népművelési Minisztériumban a hallgatók külföldre utaztatását szervezi. Mivel le is írja, hogy évi két-három hallgató Leuvenbe utazását akarja elősegíteni akár rövidebb, meghatározott, akár teljes tanulmányi időre, mivel lassan elfogynak azok a menekült diákok, aki 56 után érkeztek az egyetemre, jó eséllyel arra is gondolhatunk, hogy az üzenet inkább a Magyar Népköztársaságnak szól, s nem annyira a levél címzettjének.²⁵ Mivel egyértelmű választ nem tapasztal az államhatalom részéről, közben a pártfogoltjainak elutasítják útlevélkérelmeiket, arra gondol, hogy neki kell a kompromisszum érdekében először lépnie. Így, amikor egy budapesti magas rangú egyházi személy látogatja meg a leuveni kollégiumot, Muzslay azt mondja, vagy inkább üzeni, hogy ő az útlevélkérelmek pozitív elbírálása érdekében akár a leuveni magyar kollégium nevét is megváltoztatná a Mindszenty névről értéksemelegesebbre is, csak hogy az állam a kompromisszumba beleljen.²⁶ A Muzslaytól érkező információra reakcióként egy megfigyelési dokumentumban azt olvassuk, hogy a tiszt értelmezése szerint a remélt kompromisszum nem jöhet létre, mert nem annyira a Mindszenty kollégium névváltoztatása, mint inkább megszűnése lenne az a cél, amelynek elérését a Magyar Népköztársaság leginkább örömdetesnek tartana.²⁷

Mivel nem sikerült elérnie célját, Muzslay egy időre feladta terveit, legalábbis nyíltan nem próbált hallgatókat kijuttatni Magyarországról Leuvenbe. Ennek következtében az állambiztonság úgy ítélte meg, hogy nem veszélyes már, s a megfigyelést nem szükséges tovább folytatni. Így 1969. április 9-én a négy évvel korábban megnyitott objektumdossziét

²³ ÁBTL, 3.2.5.-O-8-110/1/59.

²⁴ ÁBTL, 3.2.5.-O-8-110/1/10.

²⁵ CSONTA István (2024): Muzslay István az állambiztonság célkeresztjében, In: *Körüljárt jó t cselekedvén.* 55.

²⁶ CSONTA (2024), 57.

²⁷ ÁBTL, 3.2.5.-O-8-110/3/22-26.

lezárják, ami Muzslay rendszerszintű megfigyelésének a végét is jelenti.²⁸ Ennek tükrében azt kell mondanunk, hogy az állambiztonság nem Muzslay kapcsolatrendszerétől vagy magyar emigráns diákok, fiatalok között végzett munkájától félt, sokkal inkább a magyar felsőoktatásban részt vevő hallgatók időszakos leuveni képzésétől, hiszen a hallgatók hazatérése után a szocialista ideológia terjesztésének sikeressége biztosan eredménytelen lett volna ezen hallgatók között.

Közép-Európai Kutatóintézet és folyóirata

Bármennyire is meglepő, Muzslay munkája nem merült ki abban, hogy vállalta a belgiumi fiatal magyar emigránsok egy részéről való gondoskodást, de tudományos munkában is kiemelkedőt alkotott azzal, hogy megalapította a Közép-Európai Kutatóintézetet, valamint megteremtette az intézet infrastruktúráját, melynek középpontjában az intézet folyóirata, a *Documentation sur l'Europe Centrale* állt. E kettő elválaszthatatlanul kapcsolódik, így a következő sorokban mindkettőre fókuszálnunk kell.

A kutatóintézet létrehozása a magyar diákok Leuvenbe utaztatása és taníttatása mellett másik nagy álma volt Muzslaynak, de a minőségi működésnek több előfeltétele is volt. Az egyik a konkrét hely megteremtése volt, amely a Blijde-Inkomststraat 18 sz. alatt álló épület megvételével még nem oldódott meg, hiszen az épületet először át kellett építeni, hogy a maximalizálható diákszobák mellett kialakíthatók legyenek olyan terek, melyek az intézet céljait szolgálhatják. Az 1960-as évek elejének átépítése mellett egy alkalmas ingatlan megvásárlása során sikerült a kollégium kertjéhez újabb értékes négyzetmétereket hozzácsatolni (ne feledjük, hogy egy belváros történelmi központjában ez különös érték), melyre felépíttette a később intézeti központként és könyvtárként szolgáló épületrészét. A másik feltétel egy az intézet kutatási fókuszának megfelelő könyvtár létrehozása volt. Ez akár meglepőnek is tűnhetne egy egyetemi városban, ahol messze földön híres gyűjteménnyel rendelkezett a mindenkori könyvtár. Közép- és Kelet-Európa viszont fehér foltnak számított ebben az időszakban Nyugaton, és pontosan ezt a fehér foltot igyekezett Muzslay ismertebbé tenni kutatóintézetével.²⁹ Harmadrészt szükség volt egy csatornára, melynek segítségével

²⁸ ÁBTL, 3.2.5.-O-8-110/3/54.

²⁹ Kiss Ulrich (2024): Közép-Európa, dokumentálva, In: *Körüljárt jót cselekedvén*. 131.

a kutatóintézet megoszthatja kutatási eredményeit. Így került sor az 1963. február 15-én *Documentation* néven megjelenő, majd 1964-től *Documentation sur l'Europe Centrale* nevű folyóirat megalapítására, mely egészen 1982-ig, azaz húsz évfolyamon át adta közre minőségi publikációk sokaságát.³⁰ Figyelemre méltó, hogy egy a vasfüggönytől keletre fekvő régióval (főként Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország) foglalkozó kutatóintézet lapja mindvégig tudatosan független akart és tudott maradni mind keleti, mind nyugati befolyástól, amelyre Muzslay mindvégig kifejezetten törekedett. Így a folyóirat lényegében három forrásra támaszkodhatott: az előfizetések, melyből kiemelkedtek az intézmények, az adományok és Muzslay professzori fizetése. Bár minőségi tudományos munkát végzett az intézet, a lapot az egyetem sem támogatta közvetlenül.³¹

A folyóirat célja Muzslay bevallása szerint nem más volt, mint tudományos objektivitással a maga teljességében látni és láttatni folyamatokat, melyek az említett országok „gazdasági, szociális, politikai, vallási és kulturális” vetületeit vizsgálva nem egy-egy szegmensre fókuszáltak, hanem ezek szerves kapcsolatát igyekeztek bemutatni.³² A folyóiratot fellapozva azt látjuk, hogy egymástól jól elkülöníthető részekből állt össze a leginkább negyedévente megjelenő kiadvány. Mindenekelőtt a szakcikketek adták a *Documentation* gerincét, melyet egy rövid, országokra lebontott hírösszefoglaló/információgyűjtemény követett, amelybe becsatlakozott Jugoszlávia is. 1966-tól új rovat bevezetésére kerül sor *Krónika* címszó alatt. Ide meghatározó dokumentumok, beszédek kritikai elemzése került, mely bevezetések a már fentebb említett hírösszefoglalót előzte meg. Negyedik helyen egy *Tudomány-Kultúra* nevű rovat állt, amelyben politikai, gazdasági, szociális területek mellett a vallás-egyház kérdéskör is helyet kapott, s mindezt tudományos nézőpontból mutatta be a folyóirat. Végül pedig 1968-tól nemcsak recenziókat, hanem széles bibliográfiát is olvasói elé tárt, mely a digitalizáció és könnyű kereshetőség előtti világban különös értékkel bírt.³³ Mindezek megvalósítása feltételez egy olyan háttérintézményt, ahol kutatók teljes állásban végeznek kutatómunkát, mellyel lényegében fenntartják a folyóiratot. Ez a Közép-Európai Kutatóintézet esetében egyáltalán nem így

³⁰ FEKETE Balázs (2007): Közép-Európa Kutatás a Leuveni Katolikus Egyetemen: Adalékok egy kutatóintézet történetéhez, In: *Magyar egyháztörténeti vázlatok*. 3–4. 92.

³¹ KISS (2024), 132.

³² Uo.

³³ I. m. 134–136.

volt, hiszen a források szűkössége miatt nem teljes állású kutatók teljesítettek szolgálatot, hanem főként részmunkaidőben végzett munkaként vállalták egy-egy cikk, recenzió vagy összefoglaló megírását olyan hallgatók, doktoranduszok vagy professzorok, akik mindannyian kapcsolódtak valahogy Muzslayhoz, másrészt az intézet munkáját küldetésnek tekintették, s ezért hajlandóak voltak áldozatot vállalni.

Ha azt keressük, hogy mi is volt a célja ezzel a hatalmas, két évtizeden át tartó munkával, arra a következtetésre jutunk, hogy Muzslay magyarként egy objektív, gazdasági, társadalmi, vallási szempontok alapján összefüggő képet akart adni Közép-Kelet Európáról a *Documentation* hasábjain, főként nyugati olvasóinak. Erre szükség is volt, hiszen a szatellitállamokra nem külön entitásként, hanem a Szovjetunió nyugati részével egységes tömbnek tekintették a 20. század második felében.³⁴ A sok száz cikk, köztük saját tanulmányaival, melyeket a tudományosság követelményeit betartva publikált a folyóiratban, arról tanúskodik, hogy hihetetlen elszántsággal dolgozott munkásságának ezen a területén is.

A Leuveni kódexhez fűződő kapcsolata

Van Muzslay István életének és munkásságának még egy olyan szegmense, melyet mindenképp meg kell említenünk. Ez nem más, mint a Leuveni kódexszel való kapcsolata, mely a kiemelkedő jelentőségű nyelvemlékünket, legkorábbi ismert magyar versünket, az Ómagyar Mária-síralmat tartalmazza. A kódex huszadik század előtti történetéből talán elég annyit megemlíteni, hogy a zsebkönyv, mely egy átlagos képeslap méreteinél is kisebb, több helyen megfordult Európában: születési helye az itáliai Orvieto lehetett, majd megfordult az Alsó-stájerországi Pettauban, ami ma a szlovéniai Ptuj, majd a 20. század elején ismét Olaszországban tűnik fel, hiszen Toszkánában vásárolta meg a kötetet egy Jacques Rosenthal nevű müncheni antikvárius.³⁵ Münchenből Leuvenbe azért kerül a kódex, mert az I. Világháború kezdetén a Leuveni Katolikus Egyetem könyvtárának felbecsülhetetlen anyagát tisztázatlan körülmények között tűz emészti fel, s a háborús jóvátétel keretében Németországnak igyekeznie kellett pótolni a pótolhatatlant. Így a

³⁴ I. m. 131.

³⁵ KOROMPAY Klára (2024): A Leuveni kódex és az Ómagyar Mária-síralom sorsa a 20. században, In: *Magyar nyelv.* 1. 1 DOI: <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2024.1.1>.

kódex a Leuveni Katolikus Egyetem könyvtári anyagának pótlásaként több ezer másik kötetrel együtt Németországból 1923-ban Leuvenbe kerül.³⁶ Az I. világháború tragédiája bő húsz év múlva megismétlődött, hiszen az 1940. május 16-i német támadásban a Leuveni Katolikus Egyetem könyvtári állománya másodjára is megsemmisült. Azonban csodával határos módon a leuveni kódex túlélte a tűzvészt, mivel az állomány legértékesebb darabjait, köztük a kódexet egy széfben rejtették el a könyvtárosok, tartva az előre nyomuló német katonaságtól.³⁷

Muzslay István Leuvenbe költözése után került kapcsolatba a kódexszel, melyet természetesen az Ómagyar Mária-síralomhoz kapcsolódó kutatás miatt igyekezett minél alaposabban tanulmányozni.³⁸ A kódexhez kapcsolódó kutatáson túl igyekezett vigyázni is a felbecsülhetetlen értékű kultúrkincre, ami nem a természetes, kutatóként kötelező technikai gondosságot jelentette ebben az esetben. Ennek megértéséhez ismernünk kell egy anekdotát, melyet szinte minden forrás idéz a kódex kapcsán. A Magyar Népköztársaság brüsszeli nagykövete, Lajti Tibor 1965 februárjában a leuveni egyetemi könyvtár igazgatójánál, Édouard Massaux-nál követelte, hogy adják át neki a Leuveni kódexet. A könyvtár igazgatója felhívta telefonon az utca túloldalán lévő Collegium Hungaricumban élő Muzslay atyát, s beszámolt neki a vendég kellemetlen követeléséről. A hagyomány szerint Muzslay azt tanácsolta a könyvtár igazgatójának, hogy mondja meg a nagykövetnek: ha Mindszenty bíborost küldik el a kódexért, úgy minden haladék nélkül átadják a kódexet.³⁹ A kódexet természetesen nem állt volna módjában átadni az igazgatónak akkor sem, ha maga Mindszenty ment volna érte, de arra kiválóan alkalmas volt a válasz, hogy elnémítsa a nagykövetet, hiszen a Mindszenty-ügy megoldhatatlan patthelyzetnek, sőt tabunak számított a rendszer számára, hiszen a bíboros ekkor még mindig a budapesti amerikai nagykövetségen tartózkodott. Ezzel kapcsolatban a legújabb kutatásoknak köszönhetően tudjuk, hogy Muzslay ebben az időszakban nem a kódex

³⁶ MADAS Edit – MÉRCZ András (2024): „Addig is számíthatunk a Leuveni Egyetem féltő gondoskodására” – Muzslay atya szerepe az Ómagyar Mária-síralom hazakerülésében, In: *Körüljárt.* 83.

³⁷ KOROMPAY (2024), 2.

³⁸ Publikációját lásd: MUZSLAY István (1964): A Leuveni Kódex történetének legújabb szakaszához, In: *Magyar Nyelv.* 60. 345–346.

³⁹ Madas – Mércz (2024), 79.

hazajuttatásában volt érdekelt, hanem a Leuvenben tartásában, mivel attól félt, hogy a kódex Budapestre érkezésével az Moszkvába kerülne. Féélme nem volt alaptalan, hiszen ebben az időben a finnugrisztika egyre fontosabbá vált Moszkvában, s az Ómagyar Mária-siralom ennek kapcsán érdekes volt Moszkva számára is. Ezen a ponton szétválík a Kódex vélt és valós története, ugyanis hosszú időn keresztül tartotta magát az elképzelés, miszerint az egyetem és könyvtáraik szétválasztásával, ami az 1968-as leuveni diáklázadás mellékterméke volt, a Kódex elkerült Leuvenből. Ehhez ismernünk kell a Leuveni Katolikus Egyetem hatvanas éveinek történetét. Az említett diáklázadás ugyanis inkább tüntetéshullám volt, mely a holland ajkú flamand város nyelvi, kulturális franciásítása ellen robbant ki. A Leuveni Katolikus Egyetemen, bár már évtizedek óta lehetőség volt a kétnyelvű karok megszervezésére, a francia nyelv elsőbbsége folyamatosan növekedett, köszönhetően a francia ajkú vagy franciául tanuló diákságnak és az oda települő francia anyanyelvű professzoroknak. Ennek megakadályozása érdekében 1968-ban diáktüntetések szerveződtek, melyet a szélsőséges flamand mozgalmak tovább erősítettek. A helyzet megoldásaként a kormány vállalta, hogy új, csak francia nyelvű egyetemet épít az anyaegyetemtől harminc km-re délre a francia nyelvű vallon régióban, melyet Új Leuvennek neveztek el, azaz franciául Louvain-la-Neuve-nek. Az újonnan épített egyetemet viszont könyvtári állománnyal is el kellett látni, melyet úgy oldottak meg, hogy a páros és páratlan könyvtári jelzetek mentén osztották szét a könyveket. És ennek apropóján terjedt el az a tévedés, miszerint a szétválasztáskor az Ómagyar Mária-siralmat tartalmazó kódex az új egyetem könyvtári állományába került. Ez sokszorosán is kilátástalanná tette volna a könyv hazahozatalát, hiszen míg a holland nyelvű flamandoknak tudott volna a kommunista magyar vezetés csereanyagot ajánlani, a franciák számára nem volt felajánlható anyag magyar gyűjteményekben. Ezzel együtt Muzslay minden csatornán azt kommunikálta a Magyar Népköztársaság felé, hogy minden próbálkozás hamvában halt erőfeszítés, mivel a kódex nincs már Leuvenben, ezért nem is érdemes a csere gondolatával foglalkozni. Ennek viszont ellentmond, hogy a könyvtári szakemberek szerint az A.6-os jelzetű kódexet sosem vitték le, így sosem volt a Louvain-la-Neuve-ben székelő francia ajkú egyetem birtokában.⁴⁰ Ezért azt kell feltételeznünk, hogy a könyvtár szétválasztásának feszült időszakában Muzslaynak sikerült a kommunista államhatalmat egy teljesen hihetőnek

⁴⁰ I. m. 92.

tűnő történettel félrevezetni, megtéveszteni. Ennek köszönhetően egészen az 1980-as évek elején történt cserefolyamat elindításáig biztonságban volt a kódex.

Bár forrásunk alig maradt erre vonatkozóan, feltételezésünk szerint a hazahozatali egyezséget is elősegítette⁴¹ Muzslay, ugyanis érzése szerint a nyolcvanas évekre már nem fenyegette a kódexet a Moszkvába szállítás veszélye. A tárgyalások elősegítésére meg is volt a lehetősége, hiszen ekkor már egyetemi pályája vége felé közeledő professzorként kiemelkedő kapcsolatrendszerrel rendelkezett. Meglepő viszont, hogy bár elévülhetetlen érdemeket szerzett a kódex hazahozatalában is, Muzslay neve nem jelenhetett meg hivatalosan a kódexszel kapcsolatban sehol, mivel jezsuitaként és az ötvenhatos menekültek támaszaként a rendszer ellenségének számított, s annak ellenére, hogy a ugyanúgy számon tartotta, mint korábban. Meglepő viszont, hogy flamand oldalról sem jelent meg Muzslay neve, bár ott ideológiai okai ennek nem lettek volna.

Összegzés

E rövid bemutató néhány oldalán egy jezsuita szerzetespap gazdag életútjának egy-egy kiemelkedő, csak részben vagy egyáltalán nem ismert részletét igyekeztem az olvasó elé tárni. Motivációm elsősorban az volt, hogy megismertessem egy olyan ember életútját, aki minden magyarul beszélő vagy magát magyarnak valló emberrel kapcsolatba került azáltal, hogy első magyar nyelvemlékünket, a Leuveni kódexben található Ómagyar Mária-síralmat segítette évtizedeken át megőrizni, majd Belgiumból hazajuttatni Budapestre. Ezen túlmenően e rövid írás arra is vállalkozott, hogy egy 1956-os emigráns magyar szerzetespap élethivatásának fontosságát tudatosítsa, mely nem más volt, mint az ötvenhatos menekült magyarok, elsősorban magyar fiatalok megmentése, taníttatása, új esély feltételeinek megteremtése. Írásomban igyekeztem kiegyensúlyozottan bemutatni munkásságának kiemelkedő szeleteit, mely a kollégiumvezetőtől a jezsuita szerzetesen át az egyetemi professzorig terjedt. Ennek kapcsán ki kell emelni, hogy egész életét, teljes munkásságát, saját professzori pályáját, tudományos eredményeit, kitüntetéseit csak annak tükrében tudta értelmezni és értékelni, hogy ezt mennyire tudta mások szolgálatába állítani.

⁴¹ Ezt erősíti meg Bangó Jenő szociológiai professzor, aki hosszú éveken át volt Muzslay István munkatársa a Közép-Európai Kutatóintézetben: BANGÓ (2013), 60.

Felhasznált irodalom:

- *** Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) Muzslay Istvánról őrzött iratanyagot a 3.2.5.-O-8-110 jelzetű 1, 2 és 3 mappák tartalmazzák.
- BANGÓ Jenő (2013): *Magyarország Nyugatról nézve – Bangó Jenő szociológussal beszélget Mezei Károly*. Budapest, Kairosz Kiadó.
- BORSODI Csaba (2000): Szerzetesrendek feloszlata, működési engedélyük megvonása 1950 nyarán, In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*. 12. 1–4. 183–210.
- CSONTA István (2017): Egy magyar sziget nyugaton, In: Csonata István (szerk.): *Muzslay István munkássága*. Budapest, Szent Ignác Szakkollégium. 115–126.
- (2024): Muzslay István az állambiztonság célkeresztjében, In: Csonata István (szerk.): *Körüljárt jót cselekedvén: Muzslay István útja Bajóttól Leuvenig*. Budapest, Jezsuita Kiadó. 47–61.
- FEKETE Balázs (2007): Közép-Európa Kutatás a Leuveni Katolikus Egyetemen: Adalékok egy kutatóintézet történetéhez, In: *Magyar egyháztörténeti vázlatok*. 3–4. 88–101.
- HEVESI László (2017): Önzetlenül segített, In: *Muzslay István munkássága*. 149–153.
- JUHÁSZ Gergely (2024): Muzslay atya kollégiumszervező tevékenysége, In: Csonata István (szerk.): *Körüljárt jót cselekedvén: Muzslay István útja Bajóttól Leuvenig*. Budapest, Jezsuita Kiadó. 30–31.
- KISS Ulrich (2024): Közép-Európa, dokumentálva, In: *Körüljárt jót cselekedvén*. 131–137.
- KOROMPAY Klára (2024): A Leuveni kódex és az Ómagyar Mária-siralom sorsa a 20. században, In: *Magyar Nyelv*. 120. 1. 1–6.
- KORONKAI Zoltán (2021): Az útkeresés és reménykedés kora, In: Szokol Réka – Szőnyi Szilárd (szerk.): *Jezsuiták Magyarországon a kezdetektől napjainkig*. Budapest, Jezsuita Kiadó.
- MADAS Edit – MÉRCZ András (2024): „Addig is számíthatunk a Leuveni Egyetem féltő gondoskodására” – Muzslay atya szerepe az Ómagyar Mária-siralom hazakerülésében. In: Csonata István (szerk.): *Körüljárt jót cselekedvén: Muzslay István útja Bajóttól Leuvenig*. Budapest, Jezsuita Kiadó. 79–95.
- MUZSLAY István (1998): *A tarisznyság*. Leuven – Budapest, Igen Egyesület.
- (2000): Magyar diákok a Leuveni Katolikus Egyetemen (1532–2000), In: *Studia Theologica Budapestinensia*. 24. 1–112.